

Muistio

Aiheena: Yleisesittely sekä lisäksi maailmanmarkkinatilanne valiokunnan toimialan kannalta (maa- ja metsätalouteen liittyviä kysymyksiä käsitellään myöhemmin).

25.9.2022

Maailmanlaajuinen ruokakriisi on saanut alkunsa syksystä 2021 asti nopeasti nousseista tuotantopanosten hinnoista sekä ennätysmatalista viljan ja öljykasvien maailmanvarastoista. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on pahentanut tilannetta vahvistamalla kumpaakin tekijää, yhtäältä vähentämällä maailmalla saatavilla olevia viljan ja öljykasvien kauppaa, toisaalta nostamalla maataloudelle tärkeiden tuotantopanosten, kuten lannoitteiden, polttoaineiden ja sähkön hintoja.

Viljat ja öljykasvit ovat keskeisiä raaka-aineita, sillä niitä tarvitaan elintarvikkeiden valmistuksessa kolmeen neljäsosaan. Mylly-, mallas ja kasviöljyteollisuus käyttää niitä suoraan, leipomo ja panimoteollisuus jatkojalostustoimialoina ja meijeri ja lihateollisuus rehun käytön kautta. Viljan ja öljykasvien saatavuus ja hintakehitys vaikuttavat siis suoraan ruoan hintatasoon ympäri maailman ja globaaliin ruokaturvaan.

Viljan ja öljykasvien hinnat saavuttivat keväällä 2022 ennennäkemättömiä korkeuksia. Hintakehitys kääntyi alkukesästä laskuun hyvistä satonäkymistä ja Ukrainaan merikuljetusten vapauttamisesta käytyjen onnistuneiden neuvottelujen seurauksena. Syyskuun 2022 aikana tilanne on kääntynyt jälleen huonompaan suuntaan, maailman viljatuotanto näyttää jäävän kokonaisuudessaan kulutuksen kehityksestä. USDA (United States Department of Agriculture) alensi globaalia maissisatoarviotaan, jonka mukaan vuoden 2022 tuotanto on jäämässä lähes 4% edellisvuoden tasoa pienemmäksi. IGC:n (International Grains Council) arviot maissille ovat samansuuntaisia, lisäksi vehnälle ja ohralle samantasoiset tai hivenen pienemmät kuin edellisvuonna. Maailman viljatase on siis huononemassa etenkin huonon maissisadon seurauksena. Ukrainan viljasato on jäämässä 55-65%:in edellisvuoteen nähden, mikä suoraan vähentää maailmanmarkkinoilla tarjolla olevan viljan määrää. Venäjän johto on viime päivien aikana voimakkaasti kritisoinut Ukrainan merikuljetuksen avaamista, mikä on neuvoteltu heille epäedullisin ehdoin. Tuoreet uutiset Donbassin ja Hersonin alueille suunnitelluista kansanäänestyksistä ja Venäjän osittaisesta liikekannallepanosta vaarantanevat Ukrainan viljanviennin jatkuvuutta.

Tuotantopanosten hintakehitys on tiukka koko maailmassa mutta se erityisesti kuormittaa EU maiden maataloustuotannon edellytyksiä. Euroopan maakaasun hinta on saavuttanut ennätyslukemat syyskuussa 2022 etenkin saatavuutta koskevista huolista johtuen. Kesällä 2022 useat Euroopan suurimmista (mm. Yara, BASF, Grupa Azoty) lannoitevalmistajista ilmoittivat typpilannoitteiden valmistuksen vähentämisestä kannattavuusongelmiin vedoten. Öljyn ja polttoaineiden hinnat ovat edelleen historiallisen korkealla. Yksi merkittävä kannattavuuteen vaikuttava tekijä on sähkön hinta, joka moninkertaistui kesällä EU:n isoissa jäsenmaissa kuten Saksassa, Ranskassa ja Italiassa mm. vähentyneen ydin- ja kaasuvoimaloiden tuotannosta johtuen.

Suomen tilannetta hankaloittivat keväällä 2022 myös kustannusten nousu ja viljavarastojen niukkuus. Luonnonvarakeskuksen tuoreimman (19.9.2022) satoarvion mukaan vuoden 2022 viljasato

yltäisi 3,55 miljoonaan tonniin, mikä olisi 37% viime vuoden satoa korkeampi. Vehnän sato on jäämässä pitkäaikaiseen keskiarvoon, kauran sato on lähes viidenneksen kymmenen vuoden keskimääräistä suurempi, ohra ja ruis puolestaan pienempi. Öljy ja valkuaiskasvien tuotannossa nähdään satoarvion mukaan positiivista kehitystä, rypsin- ja rapsin sato on kasvamassa edellisvuoteen nähden 37%, herneen sato peräti 111%. Vaikka kehitys on suunnaltaan oikea, se ei riitä korjaamaan valkuaisrehun kriittisen alhaista 20% omavaraisuusastetta.

Suomen 2022 kokonaisviljasatoarvio on kymmenen vuoden 3,47 milj. tonnin keskiarvoa hieman korkeampi, mikä lievittää kotimaan markkinoiden niukkaa saatavuutta ja tuo pienen helpotuksen viljaa käyttäville toimialoille. Se näkyy Suomen viljan ja öljykasvien hintatason kehityksessä. Suomen maataloustuotantoa kuitenkin rasittavat edelleen muiden tuotantopanosten, kuten lannoitteiden, polttoöljyn ja sähkön korkeat hinnat. Luonnonvarakeskuksen 9.9.2022 kannattavuusennusteen mukaan kasvinviljelytilojen kannattavuus paranee vuonna 2022, kotieläintilojen kannattavuus sen sijaan heikkenee viimevuotisesta. Kaiken kaikkiaan kannattavuuden ennustaminen on muuttumassa entistä epävarmemmaksi nopeasti muuttuvien hintojen ja toimintaympäristön tekijöiden johdosta. Korkeat kustannukset ja kallistuneiden elintarvikkeiden mahdollisesti aleneva kysyntä saattaa ajaa jopa perinteisesti vakaita tuotantosuuntia ahdinkoon. Puutarhatiloista osa on harkitsemassa tuotantonsa keskeyttämistä korkeiden sähkönhintojen takia.

Vuoden 2022 keskiverto viljataso on tuomassa Suomen elintarvikemarkkinoille hetkellisen helpotuksen ja hengähdystauon kriisin keskellä, ensi vuoden osalta tilanne on kuitenkin edelleen kireä. Kustannukset ovat korkealla, ne luovat hinnankorotuspaineita elintarvikkeille. Maatalousyrittäjät ovat kannattavuus- ja kassakriisissä, niiden todellinen taloudellinen tilanne vaihtelee siedettävästä kestäättömään samojen tuotantosuuntienkin sisällä riippuen vakavaraisuudesta, investointitilanteesta, omien peltojen käytöstä rehut tuotantoon tai edullisten sähkönsopimusten kestoajasta. Ensi vuoden sadolla tulee olemaan edelleen merkittävä vaikutus Suomen ruokaturvaan ja ruokamarkkinoiden kehitykseen.

Muistion laati: erikoistutkija Csaba Jansik, Luonnonvarakeskus